

on tärkeämpi osuus viittomakielessä kuin normaalikuuloisten puhekielessä.

Toisin kuin usein luullaan, viittomakielessäkin pätee perussymbolien kaksoisjäsenyys: viittomien muoto on jäsennettävissä pienempiin toistuviin yksiköihin, jotka vastaavat foneemeja tai distinktiivisiä piirteitä (Bergman, mt.). Toisaalta eleiden käyttö mahdollistaa motivoituneiden symbolien käytön tehokkaammin kuin kuuloaistiin perustuvassa puhekielessä. Viittomien enemmistö onkin motivoituneita, joko ikonisia (kuvaavia) kuten /talon ääriiviivat/ 'talo' ja /kämmenen lyönti reidelle/ 'koira' taikka deiktisiä kuten /itsensä osoittaminen rinnan korkeudella/ 'minä' ja /nenän osoittaminen/ 'nenä'. Kuten koiran viittoma osoittaa, ikonisuus voi olla melko epäsuoraakin. Täysin mielivaltaisten viittomien osuus koko viittomistosta lienee noin 15–20 %.

Simultaanisella viittomisella tarkoitetaan viittomakielen muotoa, joka perustuu varsinaiseen viittomakieleen mutta jota on kehitelty suomen kielen suuntaan mm. sanajärjestyksestä muuttamalla ja keksimällä päätteitä vastaavia viittomia. Simultaanista viittomista käytetään paljon kuurojen opetuksessa, mutta se on oikeastaan eri kielimuoto kuin varhaiskuurojen käyttämä varsinainen viittomakieli.

Puhekielen esittely ja käsitteistö on kirjassa paikoin puutteellista. Puhekielen piirteiden listasta on tärkein prosodinen piirre eli intonaatio jäänyt pois (s. 21), ja muidenkin piirteiden luonnehdinnat ovat turhan ylimalkaisia (esim. »painotus antaa sanoille ja lauseille erityisen merkityksen»). Sana ei varsinaisesti saa »uutta merkitystä» (s. 27), kun sen referenssi laajenee (esim. sanalla *äiti* opitaan viittamaan paitsi omaan äitiin muihinkin äiteihin). Taksonomisen kieliteorian maininta (s. 26) on tuskin tarpeen luonnehdittaessa tiukan empiristisiä näkemyksiä kielen luonteesta. Mentaalisen kielenkäsityksen esittelyn yhteydessä (s. 26) voisi viitata Vygotskiin ja Piaget'hen, joiden kielenomaksumisteoriat korostavat ensimmäisen kielen omaksumisen tärkeyttä sekä ajatte-

lun kehitykselle että sosiaalistumiselle. Käsitteestä ei voi johtaa sitä äänteellisesti muistuttavaa sanaa (s. 55), mutta kylläkin fyysisistä tarkoitteista; ikoniset viittomat eivät jäljittele niinkään näköhavaintoja kuin itse tarkoitteiden muotoja ja toimintoja (s. 55); termin »viite» sijasta olisi parempi käyttää vakiintunutta termiä *tarkoite*.

Persoonallisuuden ja ajattelun kehityksen sekä sosiaalistumisen kannalta viittomakieli on kuuroille yhtä keskeinen kuin kuuleville suomen kieli; kuurot tulisi ymmärtää omilla eikä kuulevien ehdoilla. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi tarvitaan runsaasti asenteiden ja tietojen muokkausta, ja siinä Savisaaren ja Vanteen kirja on hyödyllinen apuneuvo. Ammattilingvistienkin perustiedot viittomakielestä ovat usein nykyaikaistamisen tarpeessa.

»Viittomakieli» on kielipoliittisestikin kiintoisaa luettavaa. Savisaaren ja Vanteen argumenttien pohjalta olisi mm. viittomakielen asemaa vahvistettava kuurojen opetuksessa sekä sen ja suomen kielen keskinäiset suhteet arvioitava uudelleen.

Fred Karlsson

Sanakirjatyömme uusin saavutus

Uudissanasto 80. Toimittanut Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. SKS ja WSOY, Porvoo—Helsinki—Juva 1979. 195 s.

Kielitoimisto on toimittanut Uudissanasto 80:n, jonka kerrotaan sisältävän »suppeahkon sanaston» uusia, Nykysuomen sanakirjan ilmestymisen jälkeen kieleemme tulleita sanoja. Tekijät ovat turhan vaatimattomia. Aarre Huhtala ja Taru Kolehmainen ovat onnistuneet tekemään melko täydellisen sanaston nykyisessä yleiskielessä esiintyvistä uusista sanoista.

Kirjallisuutta

Tätä kirjaa todella tarvitaan. Luin sen joulunpyhien aikana ja hauskaa oli. Työ on ollut melkoinen; silti tekijät ovat onnistuneet huomattavan hyvin, vieläpä lyhyessä ajassa.

Työ on vaatinut sanalippujen vertailun Nykysuomen sanakirjan aineistoon. Lisäksi on pitänyt harkita, mitkä sanat ovat niin yleisiä, että ne on kannattanut ottaa sanakirjaan, mitkä taas ovat »päiväperhosia». Valtalehdistömme päivittäinen seuraaminen ja kuusikymmenluvun numeroiden silmäily on ollut tarpeen.

Teoksen merkinnät ja selitykset on osattu tehdä niin selkeiksi, että ne ymmärtää maallikko vaivatta. Varmasti niistä on apua normaalille sanakirjan käyttäjällekkin: lehtimiehelle, virkamiehelle, sihteerille, opettajalle ja opiskelijalle, asiakirjan laatijalle. On eri asia, onko tähtiä ja kursivointia käytetty kaikkien mieliksi. Yleensä katsoisin ne onnistuneiksi. Alkulauseessa olisin kyllä vielä tähdentänyt oikean sananvalinnan ja hyvän tyylin merkitystä sanoman (viestin) ymmärrettävyydelle. Mitä selkeämmin ja täsmällisemmin kirjoitat, sitä helpommin sinut ymmärretään.

Sanakirjan suurimpana ansiona on pidettävä sitä, että tekijät ovat uskaltaneet valita ne sanat, jotka oletettavasti tulevat jäämään kieleemme sanavarastoon kauemmaksikin ajaksi kuin vain muutamaksi vuodeksi. Tämä valinta on osaksi saattanut olla tiedostamatonta. Jos näin on, niin tekijöillä on ollut onneakin mukana. Toinen erittäin suuri ansio on siinä, että kielenhuoltajien omat uudissanat ja spontaanisti syntyneet ilmaukset on sopivasti yhdistetty saumattomaksi kokonaisuudeksi. Joitakin hajaesimerkkejä:

aientaa: on huonompi ilmaus kuin *varhentaa*, kuten tekstistä näkyy. *Aientaminen* on huonoa sanomalehtityyliä, etenkin uutistoimistojen käännöskielessä.

ajoitin: näppärä ilmaus.

ajokytkin: hyvä sana hankalan *kontrollen* tilalle (olen aina kummeksunut tuollaisia epämääräisiä vierassanoja).

ajopuuteoria: aivan oikein ja selkeästi

kuvattu.

akupunktuuri: toivotaan tekijäin tavoin, että tämä ilmaus yleistyi yhtä pistoa tarkoittavan *akupunktion* tilalle. Vielä parempi tietysti on suomenkielinen *neulahoito*.

ampumarata: esimerkki niistä luontevista ja riemastuttavista slangisanoista, jotka rikastavat kielen ilmaisuväriä.

autopurkamo: vihdoinkin riittävän arvovaltaisesti oikeassa muodossaan.

empaattinen: suomennos *eläytyvä* tulee todella hyvään aikaan yleisön tietoon. Nykyisin *empaattinen* merkitsee puhekielessä 'hauskaa' (kaveria), 'kivaa' (jätkeä) tms.

enimmäistää: voidaan haudata yhteiskuntatieteilijöiden typerä vierassana *maksimoida*. »Profiitin maksimoinnin» sijasta voidaan sanoa suomeksi *voiton enimmäistäminen*.

etusijaistaa: hyvä esimerkki kielenhuoltajien luomista uudissanoina.

feministi: pääsi sanakirjaan, *uufeministi* näkyy jääneen huomaamatta.

futurologia: vastine *tulevaisuuden tutkimus* yleistyneen nyt televisio- ja radiokieleenkin.

hankinnainen: erinomainen sana, jolla korvataan mutkikkaat »hankitut ominaisuudet» ja »ympäristövaikutteisuudet».

heräteosto: korvaa varmaan elinkeinoelämän suosimat »impulssiostot».

hetkeiskuva: sopii hyvin valokuvaajien »stillin» tilalle.

katuhaastattelu: toivoisi tämän ilmauksen yleistyvän »gallupin» tilalle.

keskustiedosto: ilmeisesti »tietopankkia» paljon parempi.

kielistudio: täsmällinen ilmaus, aivan oikein suositeltu »kielilaboratorion» tilalle.

kohtaamisnäkemä: erittäin hyvä uudissanana, jonka toivottavasti saamme uuteen liikennelakiin.

kytkös: kuvaa tähän asti parhaiten juuri sitä suhdetta, jota sen pitää kuvata; tämäkin on kielenhuollon luoma sana, usein parempi kuin »kytkentä».

liu'uttaa: hyvä että päästään tuosta kamalasta »zoomauksesta».

luotelmaviiva: toivottavasti sana korvaa pian ärsyttävän »ranskalaisen».

neutronipommi: määritelmä sopii todella kuin nyrkki silmään.

nituri: paljon »nitomakojetta» nyky-aikaisempi.

petata: pitäisi saada lopultakin pois käytöstä samoin kuin lehtikieleen yllättäen yleistynyt »satsata». Eihän meillä enää syödä kyökissä kahveilla taltrikeilta eikä pidetä tavaroita etasäärissä niin kuin piti herrasväki minun lapsuudessani.

pitkä: hieno esimerkki uuden hyvän sanan leviämisestä, kun kielitoimisto tekee aloitteen. Kuuntelin radiosta joulun edellä selostusta Moskovon jääkiekkoturnauksesta. Selostajana oli paras urheilutoimitajamme, etevä kielenkäyttäjä, sananvalinnassaan parhaiden kirjailijoidemme veroinen Raimo Höyry-Häyrinen. Hän sanoi ensimmäisessä selostuksessaan: »Nyt tuli pitkä eli se jota vielä viime talvena sanottiin väärin aisingiksi eli pitkäksi kiekoksi. Mutta se on pitkä. Pitkä on oikea nimi . . .» — ja kaikissa selostuksissaan Häyrinen on tämän jälkeen johdonmukaisesti käyttänyt samaa ilmausta. Varmaa on, ettei toinenkaan radioselostaja tai tv-selostaja tämän jälkeen kauan puhu aisingista.

puhalluselvytys: tosin vanhempi sana, mutta yleisö puhuu edelleen »suustasuuhun-menetelmästä». Olisi saman tien voinut kyllä oikaista »tee-se-itse» -menetelmänkin nimen: *omatekoinen, itse tehty*.

talveutus: hyvä uusi sana kaikille dendrologeille.

valuuttakäärme: kuvailmauksena kylläkin sattuva; tuntee olevansa käärmeen puristuksessa, kun valuutat sattuvat valuuttakäärmeissa loppumaan, mutta *yhteiskelluntajärjestelmä* on ehdottomasti osuvampi nimi.

Hyvässäkin työssä on aina korjaamista; tai lukija voi olla eri mieltä siitä, mitä olisi pitänyt ottaa mukaan ja mitä jättää pois. Olen kerännyt mukaan seuraavaksi sanoja, joiden olen havainnut jääneen pois jostakin syystä — kenties siksi, että kielitoimistossa ei ole ollut asianomaisesta ilmauksesta poimintoa.

arabisialismi: eräiden arabimaiden virallinen aaterakennelma (mm. Libya, aikoinaan Egypti).

asukasyhdistys: paikkakunnan tai alueen etuja valvoja kansalaisyhdistys. Vrt. *kaupunginosayhdistys*; *asukasliitto* (edellisten keskusjärjestö).

emobroileri: mainoskielessä vanhan sitkeän kanan eufemismi.

hyvännäköinen: käännöslaina englannista (*goodlooking*), 'kaunis'. Tätä merkitystä ei Nykysuomen sanakirja mainitse.

jonkinasteinen: huonoa uutiskieltä, par. *jonkinvertainen, jommoinkin, melkoinen*.

jämähtää pol. ark.: »neuvottelut jämähtivät jäihin» = 'katkesivat, keskeytyivät'.

jämäkkä mainosk. liioittelevasti: kohtalainen, vähäinen, melkoinen.

jättiäle: mainosk. liioittelevasti alennusmyynnistä.

kansanvalvonta: kansalaisten muodostama vapaaehtoinen valvontajärjestelmä, jonka tehtävänä on tarkastaa viranomaisien tointen laillisuutta Neuvostoliitossa.

kassamies: työttömyysavustuksen saaja työllisyystöissä (eroaa korttimiehestä siinä, että kassamies saa avustuksensa ammattiliittonsa työttömyyskassasta, korttimies valtiolta).

kokonaisvaltainen: par. *yleinen, täydellinen, yhteinen, yhteis-* (Nykysuomen sanakirja ei tätä huonon virkakielen merkitystä mainitse).

koulutusaste (opetusministeriön »uuskieltä»): par. *koulu t. oppilaitos*.

koulutuspaikka (samoin): par. *koulu t. oppilaitos*.

kummajainen: erikoisuus, outo, omituinen (»liikevaihtovero on verokummajainen», »rullasuksija on maanteiden kummajainen»). Nykysuomen sanakirja tuntee vain vanhan merkityksen 'aave, yli-luonnollinen olio'.

kynnyskysymys pol. ark. riidan pääkohde, erimielisyyden pääaihe.

käynnistää usein paremmin: alkaa, ruveta, ryhtyä. Kone voidaan kyllä käynnistää, mutta lehtikielessä tarpeettomasti myös »neuvottelut käynnistyvät», »synnytystoiminta käynnistyy vasta 15. helmi-

Kirjallisuutta

kuuta» jne.

lattiamanu tekn. televisioapulainen.

leijonakantinen: Postipankin säästökirja (vrt. *leijonapaitainen*).

maanpuolustus: sanan *sota* eufemismi (maanpuolustuskurssikin pidetään Sotakorkeakoulussa).

pavimies sosiaalilangia: alkoholistihuollon hoidokki (vrt. *PAV* 'päihdyttävien aineiden väärinkäyttö').

pompottaa pol. ark.: »kokoomus pompottaa kepuu».

rattijuopumus: virallinen nimitys mootoriajoneuvon kuljettamisesta alkoholin vaikutuksen alaisena.

rullasuksija urh.: hiihtäjä, jolla on rullasukset.

räväkkä: mainosk. liioittelevasti alennusmyynnistä.

sippimies ark. rahaton.

sippitori ark. Helsingin Rautatientori.

sorsia ark. sortaa.

taltioida: kartettava merkitys 'tallentaa (nauhaan tai levyyn)'. Monet uudet *-oida*-sanat ovat saaneet puhekielessä ja lehtityylissä väärän merkityksen, jota on vaikea kitkeä pois: *ennakoida*, *huomioida*. Muodoltaankin mahdottomia: *entisöidä*, *uutisoida*.

vempain ark. vehje, laite, koje, väline, neuvo, vempale.

verokirjavuosi (työmarkkinakieltä): se aika, jolta maksetaan seuraavaan verotukseen ilmoitettava palkka.

väsänyt eufemistisesti: itsensä alkoholistiksi juonut julkisuuden henkilö, varsinkin työmarkkinajärjestön johtaja tai poliitikko.

Jos uusia sanoja, joita ei ole otettu mukaan, tosissaan rupeaisi hakemaan, niitä löytyisi vaivatta lisää. Kelpaisivatko ne kaikki sanakirjaan, se taas on eri asia.

Ei tätä puutetta voi pitää muutenkaan kovin pahana. Täytyyhän työtä jäädä niillekin tekijöille, jotka työtä meidän jälkeemme jatkavat.

Lyhyen puuteluettelon sanoista melkoinen osa on hyvin yleisiä työväenluokan lehdistössä, sellaisissa lehdissä kuin Tiedonantaja (maan kolmanneksi suurin

yleinen työväenlehti, levikki n. 30 000) tai Kulttuurivihkot (maan suurin kulttuurilehti, levikki suurempi kuin Parnason, Kanavan ja Katsauksen yhteensä).

Kielentutkija on työssään objektiivinen. Hän on puolueeton eri yhteiskuntaluokkiin nähden. Hän ottaa kaikkien poliittisten suuntien sanastot kirjoihinsa. Häntä kiinnostaa koko kieli, puhui sitä sitten hyvin koulutettu teollisuuslaitoksen omistaja, rasvanahkainen työmies tai karjaansa hoitava pientilan emäntä. Kun nyt sanakirja mielestäni on sikäli yksipuolinen, että siitä ei tule riittävästi näkyviin työväenluokan sanasto, niin syy ei ole kielentutkijoissa, sanakirjan tekijöissä, vaan siinä, etteivät tekijät ole voineet työtään varten tasapuolisesti käyttää eri yhteiskuntaluokkien sanaston lähdeaineistoa, ts. etupäässä poliittisia lehtiä ja kulttuurilehtiä. Vika voi olla määrärahojen riittämättömyydessä tai rahojen virheellisessä jaossa; ei ole minun asiani etsiä syytä eikä sanoa muuta kuin että oman tuntemukseni perusteella tiedän tekijät ja heidän esimiehensä puolueettomiksi ja objektiivisiksi tiedemiehiksi, jotka ovat koettaneet tehdä niin hyvän sanakirjan kuin on ollut mahdollista.

Missään sanakirjassa ei voida kovin pitkään ja täydellisesti kuvata hakusanan tarkoittamaa käsitettä. Yleensä tekijät ovat onnistuneet löytämään täsmälliset ja nasevat kuvaukset. Joitakin täydennyksiä:

ala-aste: »peruskoulun luokat 1—6» — kouluhallituksen uuskieltä, joka onnettomuudeksi on päässyt vakiintumaan. Par. *alaperuskoulu* vanhan alakoulun mallin mukaan tai peräti *alakoulu* (vastaavasti *yläkoulu* 'luokat 7—9') — eihän kukaan järkevä ihminen voi näitä asioita sekoittaa.

avaus: olisi voinut lisätä, että sanastossa mainittu käyttö (*avaus vasemmalle* 'pyrkimys yhteistyöhön (ääri)vasemmiston kanssa') on huonoa uutiskieltä.

esitäytetty: malliesimerkkinä huonosta käytöstä tulee mieleen edellinen viralli-

nen henkikirjoituslomake, jossa oli mainittu: »jos esitetyt perhe (henkilö) ei asu huoneistossa – ».

herja, huuli: molemmat tunnettiin ennen nimellä *sukkeluus, lentävä lause*.

hirvikolari: »ajoneuvon törmäminen hirveen». Olisi voinut merkitä tähän selityksen »ark.» Virallinen huonon virka-kielen nimitys on *hirvieläinvahinko*; paras sana olisi *hirvitörmäys*.

kaaderi »Kiinassa: virkamies». Kiinaan asti ei tarvitse mennä, että kuulee tämän merkityksen; kyllä sen tapaa jo Vainikkalan jälkeen junassa tai Vaalimaalta mentyä autossa. Neuvostoliitossa *kaaderi* on yksinkertaisesti = 'jonkin laitoksen, tehtaan, viraston, valtioneuvoston jne. työntekijä tai virkamies'; ven. *otdel kadrov* (kaaderiosasto) on paikka, jossa otetaan töihin työntekijät.

kaikenvaravakuutus »palo-, varkaus- yms. vakuutuksilla täydennetty vaunuvahinkovakuutus» on sama kuin *kaskovakuutus*. Selityksessä olisi voinut myös olla »ark.»

keskiaste: »keskiasteen koulutus peruskoulun jälkeinen koulutus lukiossa t. ammattiin valmistavissa kouluissa». Vrt. edellä *ala-aste*. Lyhemmin: lukio ja siihen rinnastuvat opistot ja oppilaitokset.

kevytmaito: »vähärasvainen maito». Vrt. Nykysuomen sanakirjan hakusanaa *kurnaali* kans. us. halv. 'kuorittu, separoitu maito, kurnaali, kurri, joppi, sintu'.

lapsiystävällinen: »lapsiin myönteisesti suhtautuva». Par. *lapsille ystävällinen, lapsille sopiva* (ympäristö).

nelimauste: »eräs neljän mausteen seos». Tavallisesti persiljan, ruohosipulin, kirvelin ja rakuunan seos, kasvaa vaikka mökin pihassa Savossa.

ohituskolari: »ohitustilanteessa sattuva kolari». Lisättävä »ark.»

paketti: »yhteen liittyvien asioiden kokonaisuus, nippu». Sanaa käytetään luonnottomissa yhteyksissä; tulee mieleen radion ajankohtaislähetyksessä jouluaattona 1979 haastateltu matkatoimistovirkailija, joka sanoi: »Me täällä Lapissa myymme erilaisia joulupaketteja.» Hän ei tarkoittanut oikeita Lapin joulupukin joulu-

lahjapaketteja vaan alennettuun hintaan myytävää hotellihuoneen ja aterioiden yhdistelmää.

putki: »mennä putkeen (ark.) vars. urheiluurituksesta». Myös lentäjäslangia: »ovatko matkustajat jo putkessa?» (= lentokoneessa).

päätöksentekijä: »julkisen vallan käyttäjä». Tämä on eufemismi, jolla kuvataan sitä mitä ennen sanottiin herroiksi tai johtajiksi. Vrt. *päättävä, päättävät henkilöt*: »Päättävälle luottamusmiehille järjestetty keskustelutilaisuus» (Suomen Kunnat n:o 3/1976). Ei kai kurssille vain pyrkinyt heikkotahtoisia ja muuten vetelyksiä mukaan?

siviilipalvelu: »asevelvollisuuden suorittaminen vars. omantunnonsyistä puolustuslaitoksen ulkopuolella». Sanan *ulkopuolella* käyttö kuvailmauksena on kyllä ruotsin vaikutuksesta levinnyt meillekin, mutta päämerkitys on edelleen »lähituntumassa»: talon ulkopuolella, oven ulkopuolella, Kaartin kasarmien ulkopuolella. Parempi olisi kai ollut sanoa »muualla kuin puolustuslaitoksessa».

taustatekijä: »taustalla vaikuttava tekijä». Tätä *tekijääkin* käytetään usein turhaan kuvailmauksen tapaan; parempi olisi vanha sana *syy*.

toimiupseeri: »Päällystöopiston käynyt, tav. upseeria alempi puolustus- tai rajavartiolaitoksen toimihenkilö». Täydennys: toimiupseeri ei ole mikä tahansa epämääräinen »toimihenkilö» vaan aina virkamies, koska on virkasuhteessa eikä työsopimussuhteessa valtioon.

Jotkut selitykset ovat hiukan epätarkkoja tai saattavat tarvita täydentäviä tietoja, mutta näissäkin mukaanottoon tai poisjättöön on luultavasti vaikuttanut tilanpuute. Esimerkkejä:

assyrialainen: selitys hieman epätarkka. Assyrialaiset, joista Neuvostoliitossa Nahitševanin autonomisessa tasavallassa asuu n. 20 000, eivät puhu nykyaikaistettua assyriaa vaan aramean kielen nyky-muotoa. Aramea oli ajanlaskumme alussa Palestiinan ja koko Levantin pääkieli.

avovankila ei ole sama kuin avo-osasto.

Kirjallisuutta

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun asetuksen mukaan avovankila on erillinen itsenäinen rangaistuslaitos tai suljetun vankilan jokin osasto.

big band: yleensä vain jazzorkesterista, harvoin muusta tanssiorkesterista.

enemmistöläinen, vähemmistöläinen, taistolainen, kepulainen, kepu: selityksen edestä puuttuu lyhenne »pol. halv.»; näitä nimityksiä eivät käytä asianomaisen ryhmän jäsenet itse vaan ilkeilevä poliittinen vastustaja. Ks. tarkemmin Hannes Viirin kirjettä Akava-lehdessä n:o 4/1978.

eurokommunismi: »kansallisia erityispiirteitä korostava länsieurooppalainen kommunismi». Selitys ei ole täsmällinen. Eurokommunismilla ei ole mitään tekemistä kommunismin kanssa. Se on muuan työväenliikkeen aatevirtaus, johon kuuluu erilaisia sosiaalidemokraatteja ja vasemmistososialisteja.

jokamiehen oikeus: »oikeus käyttää virkistys- ym. tarkoitukseen toisen omistamia metsiä, rantoja yms.» Selitys johtaa osittain harhaan, koska jokamiehen oikeus ei ole heikompi oikeus kuin oikeus rekisteröidä jokin maa-alue nimiinsä (= maanomistusoikeus). Parempi olisi puhua maan erilliskäyttöoikeuksista (oikeus viljellä maata, hakata metsää, rakentaa asunto) ja yleiskäyttöoikeuksista, jollainen juuri on jokamiehen oikeus, kaikille kuuluva oikeus.

kiinteistötuomari: »kaupungeissa lainhuudatus- ja kiinteistöasioita käsittelevä viranomainen». Kiinteistötuomari ei ole ensinkään viranomainen vaan virkamies, raastuvanoikeuden jäsen. Raastuvanoikeus taas on viranomainen, jolle kuuluvat oikeusasiat.

peledsiika: par. *peljodsiika*. Vielä parempi tietysti keksiä tälle lihavalle maukkaalle kalalle uusi nimi, esimerkiksi *paksusiika* tai *pullosiika*.

pelletti: »poltto briketti», myös: pommin sisältönä olevista räjähtävistä hauleista (asetekn.).

piilofarmari, piilokonttori voisivat olla luontevammin *salafarmari, salakonttori*. Emmehän puhu piilo-ojasta ja piilopoliisi-

sista vaan salaojasta ja salapoliisista. Alkukielellä kuulostaisi kyllä oudolta »en hemlig kontor», »en hemlig farmarebil», mutta mitäpä ruotsalaisten tunteista. — *Piilokamera* on tietysti oikein, kamerahan ei ole laitton vaan vain tilapäisesti näkymättömissä eli piilossa.

samizdat: selitys »kirjallisuuden t. kirjoitusten levittäminen Neuvostoliitossa epävirallista tietä» puutteellinen tai väärä. Neuvostoliitossa on paljon epävirallisia julkaisuja, esimerkiksi suomenkielinen Punalippu, jota ei kustanna virallinen elin vaan kansalaisjärjestö (kirjailijayhdistys), tai Pravda, jota myös julkaisee vapaaehtoinen kansalaisjärjestö (kommunistinen puolue). Virallinen on esimerkiksi Izvestija, jota julkaisee valtio. Samizdat olisi sopivimmin = *omakustanne*.

Joissakin tapauksissa auttaa lukijaa, jos tietää sanan alkuperäisen käytön tai sen syntytahtumat, ts. sanan etymologian. Tästäkin teoksessa on esimerkkejä:

aivopesu: »menettely jolla ihminen koetetaan saada luopumaan käsityksistään ja kritiikittä omaksumaan uudet». Sanaa »brainwash» käyttivät amerikkalaiset 1951 niistä Korean sodassa vankina olleista, jotka tutustuttuaan vihollismaan oloihin eivät enää olleetkaan epäkriittisiä oman maansa oloihin nähden, kuten kunnan kansalaisen kaikkialla pitäisi olla. Merkitys on sitten muuttunut; sana tarkoittaa yhä laajemmin mm. valistusta ja propagandaa, joka tulee muualta kuin Länsi-Euroopan ja muiden mannerten markkinatalousmaista (eufemismi muuten tämä viimeinenkin sana).

pokka: »olla pokkana» = 'paljastamatta ilmein ajatuksiaan'. Joka ei pelaa korttia, ei tiedä, että sana johtuu rahapelinä tunnetun pokerin nimestä; siinä on ilmeiden osoittamatta jättäminen tärkeää.

puputyttö: nimitys peräisin amer. porno-lehden omistajan Hugh Hefnerin ravintoloiden tarjoilijoista, joista Hefner käytti nimitystä »bunny» = 'pikku kani'.

ruohonjuuritaso: »tavallinen kansa, jäsenistö, äänestäjät». Tämä sana on parem-

minkin kielen rikkaruoho, kun nyt ruohosta puhutaan. Se on peräisin amerikkalaisen runoilijan Walt Whitmanin kokoelman nimestä »The Grass Roots», ja sitä käytti kuvailmauksena ensiksi Rooseveltin uuden järjestyksen »New Dealin» suunnittelijakunta v. 1935.

toimintapiste 'toimintapaikka' on tietysti ruotsia: *verksamhetspunkt*, *säljpunkt*. Olisi voinut ehkä halventaa sanaa merkinnällä »ark.» Sehän on kaikin puolin tarpeeton.

toimia 'olla tarkoituksenmukainen, hyvin suunniteltu, kätevä, sujuva, täyttää hyvin tehtävänsä': kun näin monta sanaa on jo ennestään, niin mihin enää »toimivaa» tarvitaan? Se on suunnittelukieltä, väärin ymmärretty amerikanismi. Esimerkki G. Watsonin romaanista »The Naked Nuns» (Lontoo 1973): salapoliisi saapuu tyhjäan motelliin ja kysyy omistajalta:

— I take it this motel has a non-functioning profile?

— You what?

— The motel is not open?

Ja lopuksi: *ötökkä* on vasta nyt päässyt mukaan sanakirjaan, mutta maastossa ötököitä oli kyllä jo minun lapsuudessani aika paljon, kiusaksi asti toisinaan.

Edellä sanotusta voidaan päätellä, että mielipiteeni nykyisestä kielenhuollosta ei ole aivan yhdenmukainen virallisen suuntauksen kanssa. Olen käsittänyt, että kielenhuolto on väljentynyt vielä Lauri Hakulisen aikaisesta eräänlaisesta purismista vapaampaan suuntaan. Sallitaan ilmaukset, jotka vähän aikaa sitten olivat kielenvastaisia, tai kenties paremminkin: tuollaisista ilmauksista ei välitetä, odotetaan ja katsotaan, mihin suuntaan elävä kieli kehittyy, pyrkimättä sitä liikoja ohjailemaan. Tämä saattaa ollakin oikea tapa. Olen itse kuitenkin jo iäkäs (syntynyt ennen vuotta 1930), ja minusta tietysti on kauneinta oman kasvuympäristöni kieli, Savon ja Karjalan senaikainen yleis-kieli. Olen myös aina ollut sitä mieltä, että jollei olisi ollut varsinaisen yleiskielemme savokarjalaisten luojien Becke-

rin, Gottlundin, Kilpisen ja varsinkin Ahlqvistin purismia sekä suurten savokarjalaisten kirjailijoidemme Kauppi-Heikin, Pentti Haanpään (on äidin puolelta savolainen ja eli ns. Siikasavossa Lamujoen laaksossa, jonka kieli on rakenteeltaan itäsuomalaista), Joel Lehtosen ja Maiju Lassilan loisteliasta kaunokirjallisuutta, meillä olisi sama tilanne kuin Amerikassa, Englannissa tai Ruotsissa, joissa virkamies tarvitsee tulkin puhuesaan tavalliselle ihmiselle. Tuollainen kehitys on meilläkin kyllä alullaan. Kehityksen syytä miettimään ja keksimään keinoja kuilun umpeuttamiseen on asetettu virkakielikomitea, jonka työlle on toivottava parasta mahdollista menestystä. Siinä voivat puristit ja vapaan kielenhuollon kannattajat, savokarjalaiset ja hämäläiset olla paremmassa yhteistyössä kuin Ahlqvist ja Aleksis Kivi aikoinaan.

Helge Rontu

Vanhan Vienan vesireiteillä

PERTTI VIRTARANTA *Vienan kyliä kiertämässä: karjalaiskylien entistä elämää Venehjärvestä Kostamukseen*. Kirjayhtymä, Vammala 1978. 287 s. + 64 kuvaliitesivua.

Pertti Virtaranta jatkaa Karjalan-kirjojensa komeaa sarjaa joku vuosi sitten Polku sammui -kirjassa rastimallaan linjalla: tällä kertaa hän kuvaa rajantakaisen Pohjois-Karjalan vanhojen, kuulujen kylien entistä elämää ja eläjiä. Kierros alkaa Venehjärven maineikkaasta runokylästä, jossa nykyisin asutaan vain kesäaikaan. Lähinnä Moarie Kyyrösen kertomuksissa tämä ennen yli 30 savun kylä herää kirjan sivuilla uudelleen henkiin. Kylän läpi kuljetaan talo talolta, asukkaat esitellään suku suvulta Hökkä-Petristä Suolahen Ontippaan, tietäjään, joka naisväen arvion mukaan oli »piešän